

We moeten al-Qaeda deconstrueren

Interview door Kevin Torck

De strijd tegen het terrorisme blijft het belangrijkste actiepunt van heel wat wereldleiders. De aanslagen in de Verenigde Staten, Madrid en Londen hebben immers een enorme impact gehad op de publieke opinie. Intussen gaat het terrorisme verder, al zijn het de voorbije maanden vooral niet-Westerse landen die getroffen worden. In zijn boek *De mythe van Al-Qaeda* geeft de Gentse hoogleraar Rik Coolsaet inzicht in het fenomeen van het terrorisme. Hij stelt dat het terrorisme zo oud is als de mensheid. Het is van alle tijden, van alle continenten en van alle gezindten. De oorzaken van de aanslagen van Al-Qaeda zijn dezelfde als eender welke eerdere terreurgolf. Daarom is het volgens Coolsaet noodzakelijk om naar het verleden te kijken en te zien of acties tegen het terrorisme succesvol waren of niet. Zijn basisstelling is dat terrorisme steeds opduikt wanneer een te snel wijzigende wereld grote groepen mensen, volken en landen het gevoel geeft gemarginaliseerd te zijn. Juist in die context krijgen terroristen de kans om hun daden te rechtvaardigen en zichzelf als strijders tegen onrecht te positioneren. De enige mogelijkheid om terrorisme uit te schakelen of zoveel mogelijk te temperen is door het wegnemen van de omstandigheden waarnaar terroristen verwijzen om hun daden een aureool van legitimiteit te geven. Liberales-kernlid Kevin Torck had een interview met Rik Coolsaet.

Onlangs verscheen de zoveelste video van bin Laden in de media. De boodschap luidde dat de VS een vredesbestand kon aanvaarden of dat al-Qaeda opnieuw zou toeslaan. Acht u in de nabije toekomst een nieuwe aanslag van al-Qaeda mogelijk op Amerikaans grondgebied?

Rik Coolsaet: Ik vond het heel typisch dat na de videoboodschap van bin Laden - de eerste sinds dertien maanden - de Amerikaanse regering geen enkele verhoging van het alarmpeil heeft ingezet. Ze is nogal nauwgezet bezig met het opvolgen van terreurbedreigingen en het omzetten ervan in een kleurcode. Toch is er geen enkel gevolg gegeven aan dit videobericht. Dit wijst erop dat het heel moeilijk is om het gevaar in te schatten. De reden hiervoor is dat we niet meer kunnen spreken van een gestructureerd netwerk. Het is al een tijdje mijn standpunt dat door de internationale samenwerking het internationale netwerk van al-Qaeda dusdanig ontmanteld is dat die als een gestructureerd netwerk niet meer bestaat. Het is als een kwikthermometer die je laat vallen en die in honderden balletjes uiteenspat: je hebt vandaag de dag overal in de wereld kleine groepen mensen, minderheden, die in de marge leven van migrantengemeenschappen of van moslimgroepen, en zelf overgaan tot het zoeken van contacten, zelf overgaan tot actie, zonder instructies van hogerhand. Dit maakt het heel moeilijk om het gevaar in te schatten. En als wordt overgegaan tot actie, zal het niet zijn vanuit een beslissing van hogerhand, namelijk van bin Laden, die in zijn grot zit tussen Afghanistan en Pakistan, maar vanuit een beslissing van een kleine groep mensen die beslist heeft dit te doen. Het is dus heel moeilijk te voorspellen.

Als er dan een aanslag zal volgen, is die dan nog als een al-Qaeda aanslag te bestempelen?

Rik Coolsaet: Neen, en ik doe dat ook nooit meer. Zo probeer ik al twee jaar duidelijk te maken dat als er aanslag gebeurt het verkeerd is die als een al-Qaeda aanslag te bestempelen. Ik doe het niet, maar ik kan niet verhinderen dat de pers en de politieke wereld het als dusdanig bestempelen. Dit schept de indruk dat het hier om een formidabel netwerk gaat, terwijl vandaag de dag al-Qaeda gereduceerd is tot wat het aanvankelijk was, namelijk een sekte. En zo doen wij die zo reageren als het ware de public relations van al-Qaeda waardoor we hun aantrekkingskracht verhogen voor die kleine groepen mensen die overal in de wereld verspreid zijn. We moeten stoppen met het toeschrijven aan al-Qaeda van een mythische kracht. Hierdoor

willen heel wat kleine groepen er immers deel van uitmaken. We moeten al-Qaeda integendeel als het ware deconstrueren, het terugbrengen tot wat het is: een kleine sekte van zelfmoordenaars. Daarom pleit ik er voortdurend voor om als er een aanslag gebeurt, dit te omschrijven als jihadi-terrorisme.

De strijd tegen al-Qaeda en andere terroristische groeperingen als het Europese GICM is in elk geval een succes te noemen. Welk beleid ligt aan de basis van dit succes?

Rik Coolsaet: De ontmanteling van het operationele netwerk al-Qaeda die hoofdzakelijk bestaat uit veteranen van de Afghaanse bevrijdingsoorlog, is het gevolg van de nationale en internationale samenwerking tegen het terrorisme. Men onderschat al te dikwijls het succes – zo noemde Tony Blair het netwerk ‘degraded’ – dat het bewijs is dat internationale samenwerking nodig is en tot resultaten leidt. Concreet bestaat de internationale samenwerking enerzijds uit formele structuren, anderzijds uit informele structuren. De formele structuren vindt men zowel op Europees niveau terug, als op globaal niveau, namelijk binnen de Verenigde Naties. Zo werd binnen de Verenigde Naties een apart comité opgericht dat de samenwerking tegen het terrorisme in het algemeen en tegen al-Qaeda in het bijzonder vorm geeft. Binnen de Europese Unie werden vooral na 11 maart een aantal structuren opgericht van verhoogde intra-Europese samenwerking met als concrete resultaten het Europese aanhoudingsbevel en een verhoogde samenwerking tussen de inlichtingendiensten. Verder zijn er ook een aantal samenwerkingsverbanden die bilateraal of trilateraal zijn opgezet. Zo zijn er onder de CIA een aantal samenwerkingsverbanden opgericht waarbij een beperkt aantal inlichtingendiensten samenwerken bij het opsporen van voortvluchtige jihadisten. Het resultaat was de aanhouding van duizenden potentiële terroristen. Maar ook diplomatieke en economische samenwerkingsverbanden, dikwijls aangevuld met privé-partners (banken, bedrijven, ...) hebben hun vruchten afgeworpen.

Een rapport van de Raad van Europa bevestigde in januari dat honderden verdachten gebracht zijn naar en vastgehouden worden in landen met een twijfelachtige staat van dienst wat de mensenrechten betreft. Hoe staat u in de strijd tegen het terrorisme tegenover middelen die niet stroken met de mensenrechten?

Rik Coolsaet: Het is onvermijdelijk dat burgerrechten en repressie onder spanning staan. Voor de publieke opinie is het aanvaardbaar zolang men denkt dat er een gevaar dreigt. Eenmaal de bedreiging afneemt, wordt de spanning veel moeilijker. In het algemeen denk ik, en dat wordt bevestigd door de opiniepeilingen, dat mensen bereid zijn een deel van hun burgerrechten af te staan tot een zekere hoogte, bijvoorbeeld het onderscheppen van emailverkeer. Het is heel moeilijk voor publieke overheden om een evenwicht te vinden tussen het respecteren van mensenrechten en het nemen van repressieve maatregelen die de veiligheid verhogen. Wat mij bijzonder frappeert in België is de grote gevoeligheid bij de betrokken diensten, zoals de politiediensten, om niet te ver te gaan. Zo leeft er de uitgesproken reflex om wanneer de democratie in nood is je meer democratie nodig hebt en niet minder. En het is in zekere mate een geruststelling dat de verantwoordelijken voor de repressie niet te ver willen gaan. Wat de uitlevering betreft aan derde landen die het niet zo nauw nemen met de mensenrechten, kan ik maar stellen dat dit hypocriet is. Als je eigen wetgeving folteren verbiedt, bijvoorbeeld in de VS, en je tegelijkertijd bepaalde verdachten voor enkele weken of maanden uitlevert aan een bevriende dienst die wel foltert: dit getuigt, vind ik, van een grote mate van hypocrisie. Bovendien denk ik dat de resultaten twijfelachtig zullen zijn. Men weet immers maar al te goed binnen de inlichtingendiensten dat informatie verkregen door het folteren echt met een korrel zout te nemen is. Ook is die informatie al te snel achterhaald.

De oorlog in Irak, door de Bush-administratie omschreven als de frontlinie in de oorlog tegen het terrorisme, was een ander ingezet middel tegen het terrorisme. Hoe evalueert u dit middel na drie oorlog in Irak?

Rik Coolsaet: De oorlog in Irak heeft niets te maken met de strijd tegen het terrorisme. Bovendien heeft de oorlog in Irak de strijd tegen het terrorisme bemoeilijkt. De strijd tegen het terrorisme diende alleen ter rechtvaardiging, gestut door de heilige driehoek van het kwaad bestaande uit massavernietigingswapens, schurkenstaten en terrorisme. In de mate dat de oorlog tegen Afghanistan gerechtvaardigd was en ook gelegitimeerd door de Veiligheidsraad als een daad van zelfbeschikking - met andere woorden de Taliban moesten maar niet zo dom zijn geweest om al-Qaeda een lanceerplatform te verschaffen - verschilt die oorlog volledig van de oorlog tegen Irak, die een dubbele doelstelling had. Ten eerste was het de bedoeling van de neoconservatieven - die een kleine, ideologisch rechtse groepering vormen binnen de republikeinse partij - om een nieuwe wereldorde te creëren rond de Pax Americana. Ze gaan ervan uit, en dit is een nobele doelstelling, dat de VS een rol te spelen heeft in de wereld door die te kneden naar hun eigen model. Ze bedoelen dit zeker goed en worden zelfs vergeleken met Woodrow Wilson, ontwerper van de Volkenbond. Het probleem is dat ze dit alleen doen middels het enige in wat ze geloven: de Amerikaanse militaire kracht. Ze geloven niet in multilaterale samenwerking, ze geloven niet in diplomatie. De oorlog moet binnen dit kader gesitueerd worden: landen die niet passen in de Pax Americana worden erin gedwongen. En men had gehoopt in Irak een schoolvoorbeeld te kunnen stellen voor andere schurkenstaten. De tweede reden steunt op de stepping stone theorie. Ingegeven door de conservatieve alliantie met fundamentalistische Christenen die zich op n of andere religieuze manier verbonden voelen met Israël, wou de Bush-administratie de veiligheid van Israël garanderen door Saddam Hoessein uit te schakelen en zo het Midden-Oosten te herschape.

Zelf spreekt u vooral in termen van grondoorzaken. Wat bedoelt u hier precies mee?

Rik Coolsaet: Als al-Qaeda is uitgeschakeld als een operationeel netwerk, stelt zich de vraag waarom er nog aanslagen gepleegd worden in naam van de Jihad. Er is met andere woorden iets dat maakt dat sommige groepen mensen zich blijven bewegen op het pad van het terrorisme, uitgeroepen tot het ideaal door bin Laden. En zolang men dit niet aanpakt, dan kan je door repressie terrorisme uitschakelen, maar blijft er een onuitputtelijke bron bestaan van potentiële terroristen. Vandaar dus de noodzaak om naar die grondoorzaken te peilen. Mijn onderzoek zowel in Gent als hier [het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen, nvkt] heeft uitgewezen dat de grondoorzaken van het jihadi-terrorisme zeer verschillend kunnen zijn volgens continent. Je hebt als het ware een waaier aan grondoorzaken afhankelijk van de locatie. Hier bij ons lijkt me de grote grondoorzaak de volgende te zijn. Kleine groepen jonge mensen vanaf 14 en 15 jaar, soms zelfs vroeger, voelen zich gemarginaliseerd door het feit dat ze als tweede of derde generatie Noord-Afrikanen, vooral Marokkanen, zich enerzijds niet herkennen in het land van oorsprong van hun grootvader, maar anderzijds ook niet het gevoel hebben zoals jij en ik thuis te horen in deze maatschappij. Ze zijn met andere woorden in de positie terechtgekomen waarin elke migratiebeweging uiteindelijk terechtkomt en waarin men zich de vraag stelt wie ben ik? . Uiteindelijk ontdekt men bij zichzelf dat het enige dat men als eigen heeft het Moslim zijn is. Bovendien gaan ze zichzelf in een slachtofferrol duwen: ze beschouwen dat wat ze aan discriminatie ondergaan als het gevolg van de hen omringende samenleving. Daardoor gaan ze zich gemakkelijk identificeren met een soort bevrijdingsbeweging. Dit is de grote kracht geweest van Osama bin Laden: hij heeft als het ware een boodschap aangeboden aan kleine groepen mensen die overal ter wereld zich om n of andere reden, een grondoorzaak, onderdrukt voelen. Hij heeft een vaandel aangereikt voor een wereldwijde ontvoogdingsstrijd. Zo heeft hij

niet alleen ingeplugd op het anti-Amerikanisme, maar ook op een aantal lokale situaties doordat mensen zich herkennen als lid van een grote bevrijdingsorganisatie.

Welke zijn volgens u dan de grandoorzaken van het jihadi-terrorisme in het Midden-Oosten?

Rik Coolsaet: In het Midden-Oosten moet men een onderscheid maken tussen Hezbollah en Hamas aan de ene kant, en de terreuraanslagen in Saoedi-Arabië en Egypte aan de andere kant. Het optreden van Hamas en Hezbollah heeft alles te maken met het gevoel van buitenlandse bezetting. Dat is geen jihadi-terrorisme. Het is iets anders dan de aanslagen die gepleegd worden door Zarqawi in Irak of door het al-Qaeda van het Arabische schiereiland in Saoedi-Arabië. Heel veel heeft daar te maken, of het nu in Egypte is of in Marokko, met de deadlock in de Arabische samenleving. Je zit in heel wat Arabische landen met een compleet verwrongen samenleving, met een maatschappelijke impasse, die op briljante manier is beschreven door het UN Arab Report. En op deze impasse biedt alleen het Islamisme een uitweg, alleen politieke formaties die zich beroepen op de Islam. Zoals altijd, in elke maatschappelijke beweging in de geschiedenis, is er binnen deze beweging een groep voor wie het allemaal niet snel genoeg gaat en die als het ware een vonk willen geven voor het opstaan van de massa's. Dat die vonk slachtoffers eist in eigen rangen, toont echter dat terrorisme altijd een doodlopend straatje is: je doodt immers steeds meer mensen in naam van welke je zegt op te komen. Laat er immers geen twijfel over bestaan dat de meeste slachtoffers van het jihadi-terroristen moslims zijn.

Is er een rol voor Europa in het doorbreken van de maatschappelijke deadlock in het Midden-Oosten?

Rik Coolsaet: Dat is echt een heel moeilijke vraag. Tijdens de discussies die ik met verschillende mensen van daar gevoerd heb, kreeg ik steeds te horen dat het oplossen van de maatschappelijke wantoestanden een eigen zaak is. Wat verwacht wordt van het Westen is het volgende. Doordat Europa voor stabiliteit kiest en niet voor democratie, steunen wij bijvoorbeeld de Egyptische president Mubarrak die zelf verantwoordelijk is voor de maatschappelijke impasse. Europa moet daarentegen een sfeer creëren waardoor opposanten van het regime niet beschuldigd kunnen worden van pionnen van het Westen die uiteindelijk het regime zelf steunt. Interne hervormingen binnen een staat zijn de aangelegenheden van een staat zelf. Van buitenaf kan je heel weinig doen. Er is alleen maar een heel indirecte weg te bewandelen door het smeden van samenwerkingsverbanden, van contacten, netwerken tussen de Europese bevolking en de bevolking daar. En als de overheid daar - of het nu Mubarrak is of de koning van Marokko - te ver gaat, vervolgens duidelijk standpunt in te nemen. Dat is hetgeen men ons bijna smeekt: plaats jezelf als Europese Unie in een moreel standpunt zonder toegevingen te maken.

En met betrekking tot de grandoorzaken in Europa, hoe kunnen we die beantwoorden?

Rik Coolsaet: Ook hier zijn de middelen politiek. Aan de ene kant ben ik er voor 100% van overtuigd dat de internationale politieke samenwerking binnen Europa een vereiste is. Aan de andere kant is dit onvoldoende om de grandoorzaken droog te leggen. Een van de belangrijkste zaken vanuit de overheid is het duidelijk en volgehouden signaal dat je tegen alle vormen van discriminatie bent. Je bent een Belg van Marokkaanse afkomst en je naam is Achmed: je hebt een aantal problemen die Piet en Pol niet hebben. Dit is onaanvaardbaar. En het is aan de overheid om een volgehouden antidiscriminatiebeleid te voeren, zowel op politiek, economisch als cultureel vlak. Verder moeten politieke formaties die inspelen op het gevoel van angst voor migranten op dezelfde manier bestreden worden. Dit is immers eveneens onaanvaardbaar. Om het duidelijk te stellen: het *Vlaams Belang* is de objectieve bondgenoot van de jihadi-terroristen. Ze zorgen

immers beide voor het polariseren van de samenleving, een opsplitsen in een wij en zij. En zo n samenleving is gedoemd ten onder te gaan. Met andere woorden een politieke strijd tegen elk wij-en-zij-denken, of het nu radicale imams zijn of het *Vlaams Belang*, moet gevoerd worden. De politieke spelletjes die sommige politici uit sommige democratische partijen spelen vind ik dan ook aartsgevaarlijk. Een derde zaak die men echt moet overwegen, is of men in zeker mate niet aan social engineering moet doen, vooral dan in sommige wijken van onze steden, omdat je geen explosieve mix zou krijgen van gettovorming, sociale economische achterstand en etnische identificatie. In zekere mate moet de overheid dus tussenkomen om de diversiteit, ook de sociaal-economische diversiteit, te bevorderen.

Hoe denkt u tot slot dat de gehele situatie zal evolueren als we de grondoorzaken niet aanpakken?

Rik Coolsaet: Als we de grondoorzaken niet aanpakken, gaan we voortdurend geconfronteerd worden met een sluimerend terroristisch risico. De migrantengemeenschappen alleen kunnen het niet, evenmin als de autochtonen en de overheid. We moeten het samen doen, maar als we het niet doen zal er een substraat blijven bestaan op welke kleine groepen zich blijven inspireren om aanslagen te plegen in naam van de onderdrukking en de solidariteit met jihadi s wereldwijd. Een vergelijking kan gemaakt worden met het anarchistische terrorisme van het einde van de 19de eeuw, begin 20ste eeuw. Pas wanneer men de arbeidersbeweging heeft opgenomen in het politieke spel - de arbeidersbeweging die het substraat was van het anarchistische terrorisme - en aan de individuen van de arbeidersbeweging een volwaardig burgerschap heeft aangeboden, is in die landen het anarchistische terrorisme gestopt. Waar men het niet gedaan heeft, zoals in Rusland, de Balkan of Spanje, daar is het terrorisme blijven voorsluimeren tot aan de eerste wereldoorlog.

(www.liberales.be, 17 maart 2006)